

Varga Júlia: Középiskolát végzettek jövedelmi és életpálya-várakozásai

(elektronikus verzió, készült 2006-ban)

A tanulmány eredetileg nyomtatásban megjelent:

Varga Júlia (2002) „Középiskolát végzettek jövedelmi és életpálya-várakozásai”: in: *Társadalmi riport 2002*,
Kolosi Tamás, Tóth István György, Vukovich György (szerk.).
Budapest: TÁRKI, Pp. 233–244.



Középiskolát végzettek jövedelmi és életpálya-várakozásai

Varga Júlia

1. Bevezetés

A rendszerváltozást követő tíz évben a felsőoktatásban tanulók száma majdnem háromszorosára növekedett. A hagyományos főiskolai, egyetemi képzés mellett megjelentek a felsőfokú szakképzési formák, az állami felsőoktatási intézmények mellett növekszik az egyházi, alapítványi fenntartású intézmények száma, az állami finanszírozású férőhelyek mellett lehetőség van önköltséges férőhelyekre jelentkezni. A felsőoktatási férőhelyek nagyarányú növekedése ellenére a felsőoktatásba jelentkezők száma összességében még mindig meghaladja a felvehető számát, a nappali tagozatos képzésre jelentkezők száma több mint kétszerese a felvételi irányszámnak.

A felsőoktatási expanzióval egyidejűleg ugyanakkor az oktatáspolitikával foglalkozó szakértők egy részében olyan aggodalmak kezdtek megfogalmazódni, hogy túlképzés alakult ki a felsőoktatásban, a szakképzés szerkezete pedig eltér a munkaerő-piaci kereslettől. Részből azért, mert a felsőfokú intézmények – főként az egyre nagyobb szerepet játszó önköltséges képzésben – alkalmazkodnak a potenciális hallgatók keresletéhez, így néhány, különösen keresett tudományterületen – például a gazdasági szakemberek képzésében – nagyon megnőtt a hallgatók száma (Polónyi–Tímár 2001). Ha feltételezzük, hogy a felsőoktatás iránti kereslet növekedését – legalább részben – az érettségizőknek az iskolázottsághoz kapcsolható munkaerő-piaci lehetőségek javulásáról, az oktatásban való részvétel hozamáról való vélekedése határozza meg, vagyis az, hogy a felsőoktatásba jelentkezők kereseti várakozásaik, és az egyéb munkaerő-piaci előnyök figyelembevételével hozzák meg továbbtanulási döntésüket, akkor az előbbi gondolatmenet azt állítja, hogy a felsőoktatás különböző képzési formáiba, a különböző tudományterületekre jelentkezők nem ismerik a különböző végzettségek relatív kereseti pozícióit, vagy hogy várakozásaik nem felelnek meg a valóságos munkaerő-piaci előnyöknek.

A jelen írás alapjául szolgáló kutatás (TÁRKI 2001) az érettségi előtt álló középiskolások kereseteiről való ismereteit, kereseti és elhelyezkedési vára-

kozásait vizsgálta, valamint azt a kérdést, hogy befolyásolják-e munkaerő-piaci várakozásaik továbbtanulási döntésüket.

A középiskolások kereseti várakozásairól kérdőíves adatfelvétellel próbáltunk információt gyűjteni. Az adatfelvétel 2000 decemberében történt. Az ország 1192 középiskolájából véletlenszerűen kiválasztottunk 60 iskolát, ahol a végzős évfolyam valamennyi tanulóját megkérdeztük. A válaszmegtagadások után végül 4980 tanuló került a mintába. A kérdőív kitöltése során a tanulóknak a továbbtanulási terveikre, családi háttérükre, iskolai előmenetelükre vonatkozó kérdések mellett *a különböző végzettségek munkaerő-piaci értékére* vonatkozó kérdésekre is válaszolniuk kellett. Egyrészt becsléseket kellett készíteniük a különböző végzettségű és életkorú munkavállalók jelenlegi, átlagos keresetéről, másrészt saját leendő kereseteikre vonatkozó várakozásaikról, valamint munkához jutásuk valószínűségéről kérdeztük meg őket. Kutatásunk során arra kerestük a választ, hogy ismerik-e a jelenlegi kereseti különbségeket az érettségizők, valamint, hogy különböznek-e kereseti várakozásaik a jelenlegi kereseteikről való ismereteiktől. Ha várakozásaik különböznek a megfigyelhető előnyöktől, ha azok a kereseti hozamok, amelyekkel pályaválasztási döntéseikben számolnak eltérnek a tényleges hozamoktól, az annak következménye-e, hogy nem ismerik pontosan a különböző végzettségekkel betölthető állások átlagos kereseteit, vagy annak, hogy saját lehetőségeiket a jelenleg megfigyelhető, átlagos lehetőségektől eltérően értékelik? A tanulmány első része az érettségizők jelenlegi kereseteikről való ismereteit mutatja be, a második rész pedig az érettségizők kereseti és munkaerő-piaci várakozásait.

2. Az érettségizők ismeretei a jelenlegi kereseteikről

A középiskolásoknak különböző életkorú *középiskolai végzettségűek*, és különböző életkorú *diplomások átlagos* keresetét kellett megbecsülniük. Az átlagos középiskolai végzettségű és az átlagos diplomás életkereseti görbéjének három pontját kellett megjelölniük: 1.) a pályakezdők, 2.) a 30 éves, és 3.) a 40 éves munkavállalók keresetét. Az érettségizők becsléseit az 1. táblázat tartalmazza. Az érettségizők nagyon jó becsléseket adtak az átlagos kereseteikről. Az életpálya minden pontjára azt feltételezték, hogy a diplomások keresetei magasabbak, mint a középiskolai végzettségűeké, a becsült keresetek mind a középiskolai végzettségűek, mind a diplomások esetében az életkorral együtt növekedtek. A diplomásokra vonatkozó kereseti becslések nagyobb növekedési ütemet feltételeztek, mint az érettségizettekre vonatkozóak, a pályakezdés és a 30. életév között gyorsabb keresetnövekedést tartottak

1. táblázat. Az érettségizők becslései az átlagos középiskolát végzett és az átlagos diplomás kereseteiről

	Az érettségizők becslései (1000 Ft)							Tényleges keresetek (1000 Ft)	Becslések átlaga a tényleges keresetek %-ban	Becslések mediánja a tényleges keresetek %-ban
	Átlag	p10	medián	P90	P90/ p10	Szórás	Relatív szórás %			
Érettségizett										
Pályakezdő	43,1	30	40	80	2,6	17,7	41,1	38,3	112,5	104,7
30 éves	60,7	40	60	80	2,0	23,0	37,8	64,9	93,5	92,4
40 éves	70,8	40	60	100	2,5	29,6	41,8	66,7	106,1	90,0
Diplomás										
Pályakezdő	74,7	40	70	110	2,5	31,4	42,0	68,2	109,5	102,6
30 éves	102,4	60	100	160	2,7	43,1	42,1	105,2	97,3	95,0
40 éves	127,1	70	110	200	2,8	116,8	91,9	96,3	131,9	119,60

jellemzőnek, mint 30 éves kor után. Ezek a feltételezések mind megegyeznek azokkal az empirikus tapasztalatokkal, melyek az életkereseti görbék iskolázottság szerinti különbségeinek általános jellemzőire vonatkoznak (lásd például Cippolone 1995).

A középiskolások becsléseinek átlaga – a 40 éves diplomások keresetere vonatkozó becslés kivételével – 10% körüli értékben tért el a megfigyelhető keresetektől¹, a medián becslés ennél is közelebb volt a valóságos keresetekhez. Vagyis az érettségizők kereseti becslése – az említett kivétellel – meglepően pontosnak bizonyult. A 40 éves diplomásokra vonatkozóan a kereseti becslések átlaga viszont 30%-kal magasabb volt a ténylegesen megfigyelhető keresetekenél, a medián becslés pedig majdnem 20%-kal haladta meg a tényleges kereseteket. Azt, hogy az utolsó becslés ilyen nagy arányban tért el a valóságos keresetektől magyarázhatná az is, hogy minél messzebb van egy-egy kérdezett életkor a középiskola befejezésétől, annál kevesebb információval rendelkeznek az érettségizők az akkor elérhető keresetekről. Ennek ellentmondani látszik azonban, hogy a középiskolai végzettségű, 40 évesek keresetének meghatározásakor sokkal kisebb hibát vétettek. A legvalószínűbb magyarázatnak az tűnik, hogy egyszerűen arról van szó, hogy a középiskolások kevéssé ismerik a jelenlegi munkaerő-piaci helyzetnek, a rendszerváltozáshoz köthető sajátosságait. Az érettségizők ugyanis azt feltételezték, hogy a keresetek az életkorral együtt növekszenek, így a 40 éves diplomások keresetét a 30 évesek kereseténél magasabbra becsülték, ami rendszerint jogos feltételezés. A valóságban azonban jelenleg a 40 éves diplomások átlagosan kevesebbet keresnek, mint a 30 évesek, mivel a rendszerváltozás következtében az idősebb generációk munkaerejének piaci értéke általában is leértékelődött, de különösen nagy volt a szocializmus idején megszerzett tudás viszonylagos értékvesztése a diplomások körében (lásd erről Köllő 2000).

Az érettségizők különböző csoportjainak becslései között jellegzetes különbségek voltak megfigyelhetők (2. táblázat). A budapestiek átlagosan 20%-kal magasabbra becsülték az átlagos kereseteket, mint az ország más régióiban tanulók, a férfiak nagyobb átlagos kereseteket feltételeztek valamennyi életkorban és mindkét végzettség esetén, mint a nők. Ugyancsak jellegzetes különbségek mutatkoztak attól függően, hogy valaki érettségi után azonnal tovább kíván-e tanulni vagy nem. Azok, akik továbbtanulnak, az érettségivel

¹ A tényleges keresetek az 1999. évi Bértarifa-felvétel alapján számított keresetek. Mivel az érettségizők kérdezése 2000 decemberében történt, a Bértarifa-felvétel adatai pedig az 1999. május havi keresetekre vonatkoznak, ezért a Bértarifa-felvétel adatait indexáltam az MNB: A teljes munkaidőben foglalkoztatottak havi nettó átlagkeresetének 1999. II. negyedévi és 2000. IV. negyedévi adatainak felhasználásával.

elérhető átlagos kereseteket alacsonyabbra, a diplomával elérhető kereseteket pedig magasabbra becsülték valamennyi életkorban, mint azok akik nem kívánnak továbbtanulni. A továbbtanulni szándékozók tehát nagyobb kereseti *többletet* kapcsolnak a felsőfokú végzettséghez. A továbbtanulók közül azok, akik önköltséges helyre is jelentkeznek, magasabb becslést adtak valamennyi átlagos keresetre, mint a csak állami finanszírozású helyre jelentkezők.

2. táblázat. Az érettségizők becslései az átlagos keresetekről régióként, nemeként és a továbbtanulási tervek szerint (ezer Ft)

	Érettségizett			Diplomás		
	Pálya-kezdő	30 éves	40 éves	Pálya-kezdő	30 éves	40 éves
Régió						
Budapest	48,3	68,9	79,8	83,6	117,1	152,3
Észak-nyugati	44,4	62,7	72,6	76,9	104,5	127,7
Dél-nyugati	39,4	55,4	66,5	70,7	96,9	116,7
Közép-keleti	43,3	59,2	68,1	74,3	100,2	122,1
Észak-keleti	40,2	56,5	67,2	70,0	94,7	116,7
Dél-keleti	40,5	56,7	65,8	69,0	94,5	114,2
Nem						
Férfi	46,9	66,8	78,5	82,9	113,8	145,0
Nő	40,1	55,9	64,8	68,4	93,7	113,3
Továbbtanul?						
Igen	42,8	59,9	69,8	75,8	104,3	130,9
Nem	43,5	62,4	73,1	72,7	98,3	119,2
Milyen finanszírozású helyre jelentkezik?						
Csak állami	42,3	59,0	69,0	74,9	102,8	127,8
Önköltséges is	45,0	63,5	73,2	79,6	111,0	144,9

Az egy-egy tudományterületen megszerzett diplomával elérhető keresetek az átlagos diplomás keresetek körül nagy arányban szóródnak. Az érettségizők ismereteit, a különböző diplomákkal elérhető keresetekről, egy olyan kérdésnek a segítségével igyekeztünk megismerni, ahol különböző tudományterületek egy-egy jellegzetes foglalkozásának keresetéről kérdeztük őket. A tanulóknak azt kellett megbecsülniük, hogy mekkora egy átlagos 30 éves munkavállaló nettó keresete az adott foglalkozásban (3. táblázat). Hasonlóan a diplomával, illetve középiskolai végzettséggel a különböző életkorokban elérhető átlagos keresetek becsléséhez, az érettségizők meglepő pontossággal határozták meg, hogy mennyit kereshet egy-egy foglalkozásban egy 30 éves munkavállaló. A becslések mediánja két foglalkozás kivételével 10%-nál kisebb hibával határozta meg a kereseteket, a közgazdászok és

3. táblázat. Az érettségizők becslései különböző felsőfokú végzettséget igénylő foglalkozások átlagos kereseteiről
(30 éves munkavállaló)

	Az érettségizők becslései (1000 Ft)							Tényleges kereset (1000 Ft)	Becslések átlaga/ tényleges kereset %	Becslések mediánja/ tényleges kereset %
	p10	Medián	p90	Átlag	p90/ p10	Szórás	Relatív szórás %			
Agrármérnök	60	100	180	112,7	3,0	55,6	49,3	100,0	112,3	100,0
Közgazdász	75	120	210	140,5	2,8	87,0	61,9	138,5	101,4	86,6
Jogász	90	150	300	177,6	3,3	102,0	57,6	168,9	105,1	88,8
Informatikai mérnök	80	140	250	157,0	3,1	89,5	57,0	137,0	114,5	102,1
Építészmérnök	80	130	250	148,9	3,1	85,4	57,3	–	–	–
Középiskolai tanár	40	55	80	58,4	2,0	26,4	45,2	58,8	99,3	93,5
Orvos	50	80	170	101,2	3,4	65,3	64,5	73,6	137,5	108,7
Történész	50	80	120	83,7	2,4	47,1	56,3	–	–	–
Fizikus	50	80	145	88,4	2,9	57,7	65,2	–	–	–

jogászok átlagos keresetének meghatározásakor ennél nagyobb hibát vétettek, kisebb kereseteket becsültek a valóságosnál².

3. Az érettségizők kereseti és elhelyezkedési várakozásai

Az érettségizők továbbtanulási döntésében nem az *átlagos* keresetekről való vélekedésnek, hanem a *saját* vélt, jövőbeli kereseti lehetőségeknek, a kereseti várakozásoknak lehet elsősorban hatása. Ennek kialakításában szerepet játszanak az átlagos keresetekről való ismeretek, de az egyéni kereseti várakozások több okból el is térhetnek az átlagos keresetekre vonatkozó vélekedésektől. Egyrészt a pályaválasztás és a munkába állás időpontja között, majd az életpálya további időszaka folyamán is, megváltozhat egy-egy végzettség relatív kereseti pozíciója, a jelenben megfigyelhető kereseti arányok különbözhetnek a jövőbeliektől, például egy-egy végzettség relatív keresetének és kínálatának változása miatt. Másrészt, az egyéni keresetek szóródnak az átlagos keresetek körül. Egy-egy középiskolás, akkor is, ha ismeri az átlagos kereseteket, saját jövőbeli kereseteit ennél magasabbra vagy alacsonyabbra becsülheti. Ha például úgy gondolja, hogy ő jobb képességű, mint az átlag, olyan régióban, munkahelyen fog elhelyezkedni, ahol a keresetek meghaladják az átlagos kereseteket stb.

A középiskolásokat arra kértük, hogy saját jövőbeli kereseteiket kétféleképpen is becsüljék meg. Egyrészt azt feltételezve, hogy a középiskola befejezése után nem tanulnak tovább, hanem munkába állnak és középiskolai végzettséggel fognak a továbbiakban dolgozni. Másrészt azt, hogy felveszik őket abba a felsőoktatási intézménybe és szakra, ahová első helyen nyújtják be felvételi kérelmüket, és végzettséget szereznek. Azért kérdeztük meg őket arról a hipotetikus életkereseti görbéről, melyet arra az esetre tételeznek fel, ha nem tanulnának tovább, hogy egyrészt felmérhető legyen mekkora kereseti *többletet* remélnek továbbtanulásukból, másrészt lássuk, hogy a felsőoktatásban való részvétel mekkora elmulasztott keresettel jár a középiskolások véleménye szerint. A tovább nem tanulók egy része is megfogalmazta saját, diplomával elérhető valószínűnek vélt kereseteit. A saját keresetekre vonat-

² A tényleges keresetek a Bértarifa-felvételből számított keresetek. Az adott foglalkozás kereseteit a FEOR-besorolás alapján különítettem el. Ez a foglalkozások egy részében (középiskolai tanár) egyetlen FEOR-besoroláshoz tartozó keresetek átlaga, míg más foglalkozásoknál (jogász, közgazdász, orvos, informatikai mérnök) egy-egy FEOR-besorolás szerinti csoport kereseteinek átlaga. Néhány foglalkozásban (építészmérnök, fizikus, történész) a megfelelő korévhez (30 éves) csak néhány eset tartozott a Bértarifa-felvételben, ezért ezt nem használtam fel az összehasonlításhoz.

kozó várakozásokat ugyanazokra az időpontokra kellett meghatározniuk az érettségizőknek, mint az átlagos keresetekre vonatkozó becsléseket (tehát a pályakezdés idejére, 30 és 40 éves korban).

4. táblázat. Az érettségizők saját kereseteikre vonatkozó várakozásai középiskolai és felsőfokú végzettséggel (1000Ft)

	Átlag	Medián	p10	p90	p90/ p10 %	Szórás	Relatív szórás %	A becslések átlaga az átlagos keresetekre vonatkozó becslés %-ban
Érettségivel								
Pályakezdő	45,5	40	28	60	2,1	29,1	64,0	105,5
30 éves korban	64,6	60	40	100	2,5	53,4	82,7	106,4
40 éves korban	74,6	60	40	110	2,8	62,0	83,1	105,5
Diplomával								
Pályakezdő	87,6	80	40	140	3,5	57,1	65,2	117,3
30 éves korban	118,8	100	60	200	3,3	81,5	68,6	116,0
40 éves korban	155,5	120	60	260	4,3	178,6	114,8	122,3

Az érettségi előtt állók saját, jövőbeli kereseteiket mind középiskolai végzettséggel, mind felsőfokú végzettséggel *magasabbra* becsülték, mint amekkora kereseteket az átlagos keresetek becslésénél megadtak. (Lásd 4. táblázat.) A középiskolai végzettséggel saját maguk számára elérhető kereseteket mindhárom időpontra átlagosan 5%-kal tették magasabbra, mint az átlagos középiskolai végzettségűek kereseteit, a felsőfokú végzettséggel megszerezhető keresetüket pedig átlagosan 20%-kal becsülték többre, mint amekkora keresetet az átlagos diplomásra jellemzőnek tartottak. Vagyis átlagosan jóval nagyobb kereseti *többletet* remélnek a továbbtanulástól, mint amit az átlagos diplomás esetében jellemzőnek tartanak.

A saját keresetek meghatározásakor a becslések szórása nagyobb volt, mint az átlagos keresetek esetében, vagyis saját lehetőségeik megítélésében nagyobb különbségek mutatkoznak a középiskolások között, mint az átlagos keresetekről szóló vélekedéseikben. A különbségek nagyobbak mutatkoztak a diplomával elérhető keresetek esetében, mint a középiskolai végzettséggel megszerezhető kereseteknél, és az életpálya távolabbi pontjaira vonatkozóan nagyobbak voltak, mint a pályakezdő keresetekre. Az érettségizők különböző csoportjai között itt is jellegzetes különbségek mutatkoztak a válaszokban. A

budapestiek 15–20%-kal magasabb kereseteket várnak, mint az ország többi régiójában tanulók. A fiúk 50–60%-kal magasabb keresetekre számítanak, mint a lányok, és jellegzetes különbségek mutatkoznak aszerint is, hogy tovább kíván-e tanulni valaki, s ha igen, milyen képzési formában (5. táblázat).

5. táblázat. Az érettségizők saját kereseteikre vonatkozó várakozásai középiskolai és felsőfokú végzettséggel, régióként, nemenként és a továbbtanulási tervek szerint (ezer Ft)

	Érettségivel			Diplomával		
	Pálya-kezdő	30 éves	40 éves	Pálya-kezdő	30 éves	40 éves
Régió						
Budapest	52,9	76,3	88,2	101,3	143,6	197,0
Észak-nyugat	48,6	66,6	75,2	88,5	118,4	146,7
Dél-nyugati	41,0	58,0	66,5	81,4	107,5	136,9
Közép-keleti	41,4	57,8	67,0	86,6	112,2	141,4
Észak-keleti	41,8	61,8	73,0	81,9	109,5	145,2
Dél-keleti	43,1	59,6	68,1	75,9	101,5	129,2
Nem						
Férfi	52,8	78,3	91,5	106,4	145,6	202,0
Nő	39,9	54,0	61,5	74,6	100,2	123,1
Továbbtanul-e?						
Nem	48,0	70,8	80,6	84,4	117,3	143,5
Igen	44,3	61,8	71,9	87,8	118,9	156,1
Milyen finanszírozású helyre jelentkeznek?						
Csak állami	43,3	60,4	69,6	85,0	114,9	149,7
Önköltséges is	48,3	69,6	82,9	99,0	137,1	183,9

A régióként, illetve nemenként mutatkozó különbségek iránya megegyezik a valóságban tapasztalható különbségekkel, de valamivel nagyobb bér-előnyt remélnek a középiskolások, mint amekkora jelenleg megfigyelhető. Azokban a régiókban tehát, ahol az átlagosnál magasabbak, illetve alacsonyabbak a keresetek, az érettségizők is az átlagosnál magasabb, illetve alacsonyabb kereseteket várnak.

A diplomával elérhető kereseti várakozások nagyobb szóródását nem egyszerűen a különböző tudományterületre jelentkező középiskolások eltérő kereseti várakozása magyarázta. A középiskolások, bármely tudományterületre jelentkeznek is, saját lehetőségeiket jóval kedvezőbbnek ítélik, mint az átlagos diplomás lehetőségeit (6. táblázat). A középiskolások, mind a fiúk, mind a lányok, saját pályakezdő kereseteiket jóval magasabbra becsülték,

valamennyi tudományterületen, mint amekkora a valóságban megfigyelhető pályakezdő keresetek átlaga. Becsléseik a tényleges pályakezdő keresetek felső negyedébe estek, de valamennyi tudományterületen kisebbek voltak a tényleges maximális pályakezdő keresetnél, a legtöbb tudományterületen a 90. percentilishez tartozó keresetekhez estek közel. A fiatalemberek a legtöbb tudományterületen a 90. percentilishez nagyon közeli kereseteket várnak, a gazdálkodási, közgazdasági szakokra jelentkezők ennél alacsonyabb, a számítástechnikai, nyelvi és humán szakokra jelentkezők a 90. percentilishez tartozó keresetnél magasabb (de a maximális keresetnél kisebb kereseteket). A lányok pályakezdő kereseti várakozásai valamennyi tudományterületen magasabbak, mint a ténylegesen megfigyelhető, a 80. percentilishez tartozó keresetek, és alacsonyabbak a tényleges maximális keresetnél. A tényleges keresetek tükrében a jogi, agrártudományi és természettudományi szakokra jelentkezők a legbizakodóbbak a valóságban megfigyelhető keresetekhez képest.

6. táblázat. A középiskolások saját pályakezdő kereseteikre vonatkozó várakozásai diplomával, és a tényleges pályakezdő keresetek tudományterületenként

Tudományterület	Férfiak			Nők		
	Becsült saját	Tényleges átlag	Tényleges p90	Becsült saját	Tényleges átlag	Tényleges p90
Művészeti	86	50	89	61	40	56
Nyelvi, irodalmi	137	67	111	65	52	83
Tanító, óvodapedagógus				51	39	50
Egészségügyi	82	52	88	62	51	84
Agrár	87	55	83	86	51	78
Műszaki	109	76	112	83	60	89
Gazdálkodási	115	86	134	85	73	112
Jogi	121	–	–	84	56	60
Rendvédelmi	91	40	40	73	29	33
Számítástechnikai	126	95	112	78	69	162
Egzakt és természettudományi	70	46	78	69	42	56
Humán	91	55	77	61	50	84
Egyéb	114	62	98	86	52	107

Megjegyzés: A FIDÉV adatbázisának felhasználásával számított adatok.

A középiskolások tehát saját maguk számára jóval magasabb kereseti hozamot várnak, mint amit az átlagos diplomás számára jellemzőnek tartanak. Ez a bizakodás nem abból fakad, hogy a válaszolók között túlerepresentáltak

lennének az azokra a tudományterületekre jelentkezők, ahol magasabb kereseteket lehet elérni, (láttuk, hogy valamennyi tudományterületen a jelenleg megfigyelhető keresetek felső negyedébe várják kereseteiket az érettségizők), de nem is abból, hogy nem ismernék a jelenleg megfigyelhető kereseti különbségeket. A jelenségre két magyarázat lehetséges: a középiskolások vagy az iskolázottsághoz kapcsolható kereseti előnyök további növekedésével számolnak, vagy saját képességeiket (lehetőségeiket) értékelik túl.

Az érettségizőket – a különböző kereseti becslések mellett – álláshoz jutásuk valószínűségének értékelésére is megkértük. Meg kellett becsülniük, hogy hány százalék az esélyük arra, hogy állást találjanak középfokú végzettségükkel, illetve, hogy mekkora ennek lehetősége felsőfokú tanulmányaik befejezését követően (7. táblázat). A különböző szinteken továbbtanulók és a tovább nem tanulók között a várakozásoknak megfelelően alakultak a különbségek.

7. táblázat. Az álláshoz jutás valószínűsége középiskolai és felsőfokú végzettséggel, a középiskolások véleménye szerint (%)

	Érettségivel	Diplomával
Nem tanul tovább	58,2	–
Akkreditált felsőfokú szakképzésre jelentkezik	53,9	60,6
Főiskolára jelentkezik	50,1	63,9
Egyetemre jelentkezik	51,6	69,0

Minél magasabb szintű oktatásra jelentkeznek a középiskolások, annál nagyobb *javulást* várnak elhelyezkedési esélyükben. Az akkreditált felsőfokú szakképzésre jelentkezők 7 százalékpont körülit, a főiskolára jelentkezők 14, az egyetemre jelentkezők pedig több, mint 17 százalékpontnyi javulást remélnék. Érdeemes megjegyezni, hogy az érettségizők kisebb esélyt látnak arra, hogy a felsőfokú tanulmányok befejezését követően állást találjanak majd, mint amit az 1998-ban pályakezdők tapasztalatai mutatnak. Az 1998-ban végzett pályakezdő diplomások közül egy évvel később 78% volt foglalkoztatott azok közül, akik egyetemi szinten végeztek, és 72% azok közül, akik főiskolai szakokat végeztek (Galasi–Tímár–Varga 2000). A pesszimistább hozzáállás annál is érdekesebb, mivel a kereseti lehetőségek tekintetében – mint láttuk – az érettségizők az átlagosnál optimistább várakozásokat fogalmaztak meg. Az elhelyezkedési esélyek viszonylag kedvezőtlenebb megítélése fakadhat információhiányból, de lehetséges, hogy a most érettségizők a diplomások kínálatának növekedését figyelembe véve, már kalkulálnak az elhelyezkedési lehetőségek kisebb mértékű romlásával is.

4. Összegzés

A felsőfokú továbbtanulási döntés előtt álló érettségizők mind az iskolázottság szerinti kereseti különbségekről, mind a különböző diplomás foglalkozásokban elérhető keresetekről pontos információkkal rendelkeznek. Saját kereseti lehetőségeiket az átlagosnál kedvezőbbnek, elhelyezkedési lehetőségeiket pedig valamivel rosszabbnak ítélik a jelenleg megfigyelhetőnél. A rendelkezésre álló adatok alapján viszont nem dönthető el, hogy a középiskolások várakozásai racionálisnak tekinthetők-e, illetve, hogy kereseti várakozásaik saját lehetőségeik, képességeik túlértékeléséből adódnak-e.

IRODALOM

- Cippolone, P. 1995: Education and earnings. In: Carnoy, M. (ed.): International encyclopedia of economics of education. 2. ed. Pergamon. 145–149. p.
- Galasi P. – Timár J. – Varga J. 2000: Jelentés az állami felsőoktatás nappali tagozatán 1998-ban végzett fiatal diplomások munkaerő-piaci életpálya vizsgálatának eredményeiről. Oktatási Minisztérium. Budapest, 2000. június. Kézirat.
- Köllő J. 2000: Iskolázottság és életkor szerinti különbségek: az „emberi tőke” átértékelődése. In: Fazekas K. (szerk.): Munkaerő-piaci tükrök. MTA Közgazdaságtudományi Kutatóközpont.
- Polónyi I. – Timár J. 2001: Tudásgyár vagy papírgyár. Budapest. Új Mandátum Könyvkiadó.
- TÁRKI 2001: Az érettségizők felsőfokú képzés iránti keresletének meghatározói, részvételük a felsőfokú képzéshez kapcsolódó oktatásban. 2001. március. Budapest, TÁRKI.